# *René Descartes* (*31 martie 1596 – 11 februarie 1650*)

**René Descartes** (31 martie 1596 – 11 februarie 1650), cunoscut de asemenea cu numele latin **Cartesius**, a fost un filozof şi matematician francez.

S-a născut în localitatea La Haye en Touraine în 1596, fiind al treilea copil al cuplului Joachim şi Jeanne Descartes, o familie de mici nobili din regiunea Touraine, Franța. La numai un an de la naşterea lui René, mama sa se stinge din viață ; Descartes va fi crescut de o doică şi se pare că a fost contaminat de boala de plămâni care a cauzat moartea acestia. În 1604, la vârsta de 8 ani, este încredințat noului aşezământ al iezuiților din La Fleche, bastion al gândirii aristotelice. Aici studiază latina şi greaca, precum şi matematica, fizica, logica, morala şi metafizica. Îl cunoaşte pe polimatul Marin Mersenne, cu care va purta o vastă şi variată corespondență şi va întreține o relație îndelungată de prietenie intelectuală. Între 1614 şi 1617 îşi ia bacalaureatul şi licența în drept la Universitatea din Poitiers.

În 1618 Descartes se înrolează într-una din armatele "la modă" de pe atunci, cea a prințului de Orania, fără vreun imbold deosebit pentru viața militară. Încartiruit în Olanda, la Breda, Descartes se va întâlni pe 10 noiembrie 1618 cu un om care-i va marca destinul: Isaac Beeckman, matematician şi fizician care-i stimulează lui Descartes gustul invenției şiințifice. Tot în 1618, Descartes scrie un mic tratat de muzică (*Compendium Musicae*), dedicat lui Beeckman, şi se ocupă intens de matematică.

În aprilie 1619 pleacă din Olanda spre Danemarca şi Germania. Asistă la încoronarea (28 iulie) împăratului Ferdinand al II-lea, la Frankfurt. Petrece iarna la Neuburg, pe Dunăre, angajat în armata catolică a ducelui de Bavaria în decursul "războiului de 30 de ani" (1618-1648). În noaptea de 10-11 noiembrie are un faimos «vis» ce îi relevă "fundamentele unei ştiințe admirabile", ideile directoare ale metodei sale de mai târziu.

Între 1621 şi 1622 –sejur în Franța la La Haye. Îşi vinde averea, pentru a-şi asigura liniştea şi "independența materială". Între 1623-1625 scurt sejur la Paris. Călătoreşte în Elveția, Tirol şi Italia. În 1628 compune, în latină *Regulile pentru îndrumarea minții*, lucrare neterminată şi rămasă inedită până în 1701.

În toamna lui 1628 se stabileşte în Olanda, unde rămâne 20 de ani. Sunt anii în care publică cele mai importante opere ale sale: *Discursul*, *Meditațiile*, *Principiile*, *Pasiunile*. În noiembrie 1633 află de condamnarea lui Galilei şi renunță la publicarea tratatului său "Lumea", care se sprijinea pe sistemul copernican. În 1635 se naşte fiica sa, Francine, concepută cu o servitoare. În iunie 1637 apare la Leyda, fără semnatură, *Le Discours de la méthode*, în franceză, urmat de eseurile *Dioptrica*, *Meteorii* şi *Geometria*. Urmează reacții vii la aceste

tratate, mai ales din partea lui Roberval şi Fermat, la care se adaugă tatăl lui Pascal. Tot în această perioadă se va declanşa şi conflictul dintre Descartes şi Fermat.

În 1640, în septembrie moare fiica sa Francine iar în octombrie moare tatăl său. Descartes e foarte afectat. În 1641 publică, la Paris, în latină, *Meditationes metaphysicae*, (Meditații metafizice), opera sa capitală; traducerea franceză apare în 1647, la Paris, revăzută de Descartes însuşi. Descartes trimite tratatul, înainte de publicare, prin intermeiul lui Mersenne, unor intelectuali de seamă (printre care Pierre Gassendi şi Thomas Hobbes) şi unor iezuiți (printre care tânărul teolog Antoine Arnauld) pentru ca aceştia să-şi exprime obiecțiile la pozițiile sale metafizice. Aşa iau naştere 'Obiecțiile şi răspunsurile', care vor fi publicate odată cu tratatul şi fac corp comun cu acesta, având un important rol explicativ. Între 1642-1644 are loc prima confruntare majoră a cartezianismului cu filosofia vremii printr-o îndelungată polemică la Universitatea din Utrecht, cu Voetius, profesor de teologie şi rector al universității, care îl acuză pe Descartes de calomnie şi de ateism. Polemica a dus la condamnarea "filosofiei noi" în Olanda şi a continuat la Leiden până după moartea lui Descartes, implicând tot mai multe personaje.

În 1644 *Principia philosophiae* (Principiile filosofiei), scrise cu intenția de a înlocui manualele aristotelice, contribuie la sporirea renumelui lui Descartes şi la diseminarea filosofiei carteziene. Între 1645-1646, la solicitarea prințesei palatine Elisabeta de Boemia, scrie *Les Passions de l'âme* (Pasiunile sufletului), publicată abia în 1649. Descartes întreține o semnificativă corespondență cu prințesa Elisabeta de Boemia. Descartes acceptă în 1649 invitația din partea reginei Cristina a Suediei pentru a se deplasa în îndepărtatul şi frigurosul ținut nordic. Se stinge din viață pe 11 februarie 1650 în urma pneumoniei contractate în timpul deplasărilor de la reşedința sa la palatul regal pentru a preda filosofia, la orele cinci ale dimineții – singurul moment al zilei în care regina considera că avea "mintea limpede". Rămăşițele pământeşti sunt transportate, în 1667, în Franța la Saint-Etienne-du-Mont. Abia în 1792 au fost transferate la Jardin Elysee. Cartezianismul rămâne unul din curentele de gândire dominante pe toată cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea, fiind continuat, pe plan metafizic, de Spinoza şi Leibniz.

**Discurs asupra metodei**

"*Discurs asupra metodei*"a aparut in 1637, fiind prima lucrare publicata, care totodata avea sa-l consacreze pe autor. "Discurs asupra metodei" a aparut in urma alcatuirii de catre autor a unei introduceri la "Dioptrica","Meteorii" si "Geometria". Aceasta introducere contine conceptiile si principiile autorului, fiind scrisa, la fel ca si restul "Discursului" in limba franceza si nu in limba latina, fiind usor de sesizat intentia autorului de a destina aceasta lucrare publicului larg.

"Discursul" lui Descartes se numară printre operele secolului al XVII-lea, opere ce au pus bazele noii filosofii, întemeiată pe ratiune si experiență. "Discursul" inaugureaza inceputul rationalismului in filosofia moderna,in lupta contra misticismului si teologismului, pentru triumful gandirii libere. Rene Descartes a ales limba poporului pentru a-si scrie opera datorita conceptiei sale ce considera ca "ratiunea este, in mod firesc, egala la toti oamenii", si daca fiecare om putea sa-si conduca ratiunea, avea posibilitatea de a cunoaste adevarul. Descartes isi scrie "Discursul" cu intentia vadita de a arata si celorlalti caile urmate de el in cunoastere, pentru a putea ajunge la adevar.
Una din ideile principale ale "Discursului" este accea conform careia adevarul nu poate fi dacat unul singur, pentru ca nu pot exista mai multe adevaruri privind aceeasi problema. Nemultumit de stiintele studiate in tinerete , si in particular de filosofia scolastica, care nu ii putea oferi evidenta "adevarurilor" pe care le sustinea, Descartes ia hotărîrea sa caute singur adevarul, "în sine însusi" sau "în marea carte a lumii".

Plecând de la aceste considerații asupra filosofiei vremii sale, în Descartes se naste ideea restructurării științei, dărămând întregul edificiu, ca apoi sa recladeasca totul pe principii noi. Pentru a realiza acest lucru,era nevoie de o metoda, pe care Descartes a gasit-o in matematica.Era vorba de stiinta adevarurilor clare, evidente si distincte.Prin urmare, Descartes va incerca sa aplice metoda matematica la intreaga cunoastere, deci o metoda matematica "universala".
Pe aceeasi treapta cu Descartes se vor situa si alte figuri celebre ale secolui al XVII-lea, si anume Galilleo Galilei, Hobbes si Leibniz.Insa incercarile acestora si ale celorlalti savanti contemporani cu ei, de a fonda o matematica universala, care sa poata explica orice,sufera de neajunsurile ideii de a fundamenta totul strict pe relatii cantitative si rezolvabile pe cale matematica. Demonstrand necesitatea unei metode, pentru a putea intelege adevarul, Descartes arata in lucrarea sa ce intelege prin metodă:

*"acele reguli certe și ușoare pe care oricine le va urma fara a se abate de la ele, nu va lua niciodata nimic fals drept adevarat si fara a risipi de prisos sfortarile spiritului,ci sporind necontenit in mod treptat stiinta, va ajunge la cunoasterea adevarata a tuturor lucrurilor pentru care va fi capabil…"*

Noua metodologie carteziana a fost elaborata prima data in lucrarea "Reguli pentru indrumarea ratiunii", unde Descartes expune metoda sa, ce trebuia sa cuprinda 36 de reguli, dar din care el nu precizeaza decat 21, dezvolta 18 si enunta doar trei. La elaborarea "Discursului asupra metodei", Descartes le reduce la patru, considerate drept cel mai importante, si pe care isi propune sa le urmeze cu strictete.

Prima regula a metodei carteziene exprima clar exigenta filosofului fata de admiterea adevarului in constiinta:sa primim ca adevarat numai ceea ce in mod evident ne apare ca fiind adevarat. Dupa parerea lui Descartes, orice indeletnicire

cu probleme ce depasesc capacitatea cunoasterii individuale trebuie evitata. Descartes neaga cu acesta ocazie magia, alchimia, astrologia sau ghicitul, lucruri cu care se indeletniceau scolasticii medievali. Matematica este, bineinteles, considerata un model, pentru ca ea, in cunoasterea carteziana, da evidenta adevarului. Cunoasterea, la Descartes, se realizeaza in si prin ratiune, capatand sensul unei cunoasteri matematice,dar neexcluzand experienta prin care insa nu dobandim certitudinea. Descartes mai scrie ca:"oamenii se pot insela, dar niciodata dintr-o deductie rau facuta, ci numai […] din experiente prea putin intelese". Inainte de a trece la aplicarea regulilor metodei sale, Descartes expune, in partea a treia, principiile morale dupa care s-a calauzit in activitatea sa. Cuvantul etic cartezian suna ca un indemn la supunere fata de legile tarii, de obiceiuri ,respectul fata de religie. Se observa deci atitudinea adoptata de filosof, care traia dupa deviza: "cine se ascunde bine,traieste bine!"

Partea a treia a discursului asupra metodei se incheie cu enuntarea principiului indoielii. Descartes a ajuns la concluzia ca pentru a putea determina ce lucruri sunt adevarate si care nu sunt, trebuie sa se plece de la indoiala.Aici se va produce trecerea esentiala la "cogito ergo sum!" (gandesc,deci exist!), o trecere esentiala avandu-se in vedere vechea conceptie impusa de scolastica: "crede si nu cerceta!"; conceptia noua a lui Descartes, fundamentata pe verbul "cogito" avea sa duca la schimbari esentiale in momentul in care ea a fost insusita si inteleasa.Se observa ca nu confirmarea oarba, fara explicatii a unor asa-zise adevaruri era metoda care ducea la progresul omenirii in general, ci noua conceptie, ce avea la baza "indoiala" drept caracteristica a lui "homo sapiens".

Partea a patra a "Discursului" expune consideratii de ordin metafizic ,dezvoltate mai tarziu in "Meditatiile metafizice". In aceasta parte, conceptiile facute de autor idealismului si teologiei arunca o umbra asupra intregii sale opere, din care cauza au existat mai multe discutii si interpretari. Aceasta concesie facuta de autor poate fi privita insa si ca una putin fortata existand cateva similitudini cu literatura supusa cenzurii… Descartes mai ajunge la concluzia ca omul este o fiinta imperfecta, pentru ca nu este propria lui cauza.

Partea a cincea din "Discurs" enunta cateva din ideile carteziene asupra lumii materiale.Descartes arata ca lumea materiala se conduce dupa anumite legi necesare, fara de care ea nu ar putea fi conceputa.In esenta fizica lui Descartes vine insa in contradictie cu metafizica sa.Tot in aceasta parte, Descartes mai face o serie de reflectii interesante, astazi total lipsite de valoare. In ultima parte, autorul tine sa sublinieze din nou rolul experientelor și al numarului lor.Tot aici, Descartes ar fi dorit sa publice rezultatele cercetarilor sale, rezultate ce I se pareau atat de evidente ca nu mai avea nici o indoiala asupra lor. Pana la urma, aceste rezultate nu vor mai face parte din "Discurs", pentru a nu intra in conflict cu autoritatile vremii…

În filosofie, mai ales prin "Discurs asupra metodei", Descartes Reprezinta unul din momentele esentiale ale inceputului luptei Impotriva dogmatismului, scolasticii, pentru emanciparea spiritului omenesc de sub autoritatea dogmei, pentru folosirea ratiunii libere.

**Meditațiile metafizice**

O alta opera a sa este *"Meditațiile metafizice"* în latină ce apare în anul 1641; concepția metafizică a lui Descartes.

Metafizica este cunoştinţa primelor principii. Pentru a clădi o filozofie, aceste prime principii trebuie bine asigurate, trebuie să fie absolut certe. Descartes îşi dă perfect seama de aceasta; de aceea primul moment al filozofiei sale va fi de a pune în îndoială toate cunoştinţele pe care le-a primit până acum. Scopul era de a găsi elemente absolut sigure, neîndoielnice, pe care să poată clădi tot restul. Descartes va constata, deci, că simțurile îl înşală, va pune în îndoială chiar faptul că are corp.

Deşi toate lucrurile, cele care ne par mai sigure au fost puse în îndoială, rămâne totuşi ceva sigur şi anume faptul că eu gândesc, că mă îndoiesc. Dacă mă gândesc şi mă îndoiesc, este sigur că exist. Formula sa va fi **"Cogito, ergo sum"**. Aceasta înseamnă însă că conştiinţa gândirii, deci a sufletului este mai sigură decât conştiinţa pe care o avem despre lumea exterioară. Credința obişnuită că nu cunoaştem nimica mai sigur decât această lume a simțurilor pe care o atingem, a vedem, este astfel răsturnată.

Corpurile nu ne sunt deci cunoscute prin simţuri cu certitudine. Singura certitudine absolută este a existenţei noastre, noi care gândim şi ne îndoim. Dar aceasta înseamnă că conştiinţa sufletului este mai sigură decât aceea a corpurilor. Substanța este **gândirea**, iar substanța corpurilor este **întinderea**. Prin gândire Descartes înțelege nu numai gândirea în sens restrâns, ci şi percepția, voința.

În ceea ce priveşte natura corpurilor, ea fiind întinderea, ea este în ultimă analiză de natură geometrică, mecanică. Fenomenele corpurilor sunt provocate de mişcare. Prima lege a naturii este că fiecare corp continuă să rămână în starea în care se află (inerție) şi că el nu se mişcă decât când este mişcat de un alt corp. Totul se petrece după legi determinate, necesare. Lumea este o mecanică universală.

Lumea corpurilor şi lumea spiritelor formează astfel pentru Descartes două lumi cu totul diferite, două substanțe diferite. Ființa umană uneşte şi ea amândouă substanțele prin relația care există între suflet şi corp.

**Despre natura spiritului uman şi că el este mult mai uşor de cunoscut decât corpul**:

"Prin corp înțeleg că tot ce este terminat printr-o figură, ce poate fi cuprins într-un loc sau umple un spațiu în aşa fel încât să fie exclus orice alt corp care poate fi simțit sau prin atingere, sau prin vedere, sau prin auz, prin gust sau prin miros, care poate fi mişcat în mai multe feluri, nu prin el însuşi într-adevăr, dar

printr-un lucru, străin, care-l atinge şi de la care primeşte un şoc. Căci nu credeam că aparține naturii corpurilor de a avea puterea de a se mişca singure, ca şi aceea de a simți sau de a gândi…”

Caracteristicile sufletului:

“Primele sunt că mă hrănesc şi că merg. Dar dacă este adevărat că n-am un corp, atunci este adevărat că nu pot nici merge, nici să mă hrănesc. Un altul este faptul că simt. Dar nu poți simți fără corp, în afară de faptul că am crezut câteodată că simt unele lucruri în timpul somnului pe care, la deşteptarea mea, am recunoscut că nu le simțisem. Un alt atribut este că gândesc şi găsesc aici că gândirea este un atribut care-mi aparține; ea singură nu poate fi desfăcută de mine. Eu sunt, eu exist, aceasta este sigur; dar cât timp? Atâta timp cât gândesc; căci poate s-ar putea întâmpla că dacă aş înceta de a gândi, să încetez în acelaşi timp de a fi.”

## Ontologia

### *Substanta suprema sau Dumnezeu*

Din punct de vedere general-filosofic, Descartes afirma un *monism substantialist de tip deist*. el admite o substanta suprema, Dumnezeu. Sustine ca substanta suprema este perfecta si, ca atare, exista prin sine insusi, adica isi este propria cauza. Depinzand numai de sine, Dumnezeu poseda o libertate absoluta, fiind singura fiinta pe deplin libera. asadar, in sensul ei cel mai general, libertatea inseamna afirmarea a ceva prin sine, independent.

In configuratia ontologiei sale, Descartes trece de la monismul deist la *dualism*. el sustine ca Dumnezeu a creat doua substante secunde, independente una de alta: *res extensa* (lucrul intins) si *res cogitans* (lucrul cugetator).

### *Res extensa si lumea fizica*

Pin *res extensa* Descartes explica lumea fenomenelor fizice. El sustine ca Dumnezeu a creat *res extensa* ca lume haotica, i-a stabilit legi si i-a dat un prim impuls, fara sa mai intervina ulterior in dezvoltarea ei.

*Substanta intinsa* sau natura corporala *este identificata de Descartes cu intinderea*. altfel spus intinderea este o substanta materiala, adica nu are nevoie de altceva ca sa existe, decat de Dumnezeu. Rezulta ca Descartes, spre deosebire de Locke, intelege substanta materiala ca fiind totuna cu esenta lucrurilor, .

Identificand materia cu intinderea, Descartes o identifica cu *corpul in genere* si o diferentiaza de corpurile individuale. Astfel materia, ca intindere in genere sau

ca corp in genere, este *unica* si *indestructibila*, in timp ce corpurile individuale sunt multiple si perisabile. Fiind unica, este si *unitara*, adica este la fel in toate partile ei. Este tot una cu plinul si exclude vidul absolut.

Descartes considera ca alaturi, dar nu independent de materie, o alta dimensiune fundamentala a lucrurilor este miscarea.

Potrivit lui Descartes, miscarea este, ca si materia, o *substanta secunda* pentru ca isi are izvorul in Dumnezeu. Fiind o astfel de substanta, miscarea este invariabila, astfel ca, intreaga cantitate de miscare se conserva.

Descartes considera ca miscarea se desfasoara *in cerc sau sub forma unui vartej*, in jurul anumitor centre, adica prin deplasarea concomitenta circulara a tuturor partilor unui inel inchis.

Descartes intelege miscarea numai ca deplasare mecanica a corpurilor geometrice, nu si ca energie potentiala. Reducand miscarea la deplasare mecanica, iar materia la intindere, Descartes nu reuseste sa explice nici proprietatea miscarii de a se propaga printr-o materie inelastica, dura,.

De la analiza intinderii si a miscarii in genere, Descartes va trece la lucrurile intinse si supuse miscarii. Descartes defineste lucrurile prin insusiri pe care Locke le va numi „calitati primare": forma (figura), cantitatea, locul si timpul (durata). Toate insusirile primare sunt intelese ca aspecte derivate sau *moduri* ale intinderii. *Figura*, e exemplu, presupune o anumita delimitare in cadrul intinderii. *Locul* este inteles ca un invelis exterior al unui corp, astfel incat acesta ocupa un spatiu din care inlatura un alt corp. Asadar locul este si el un decupaj din cadrul intinderii.

Miscarea corpului local, adica *miscarea locala* este inteleasa ca deplasare mecanica in cadrul intinderii, ca transport al unui corp din vecinatatea unora socotite in repaus in vecinatatea altora. astfel miscarea este considerata geometric, ca varietate de pozitie. Prin intelegerea geometrica a miscarii, Descartes a pus bazele cinematicii. Deplasarile mecanice locale apar ca niste segmente ale unor vartejuri care le inglobeaza. Dealtfel, Descartes a reusit sa sustina ipoteza heliocentrista a lui Copernic, tocmai prin faptul ca a admis conjunctia miscarii generale inchise si a celei locale deschise.

Descartes a contribuit la explicarea miscarii locale si prin faptul ca a descoperit faptul ca suma constanta a miscarii se repartizeaza intre corpuri si trece de la unul la altul:

1. Legea inertiei.
2. Legea miscarii in linie dreapta pe tangenta la curba descrisa de un mobil.
3. Legea potrivit caruia cauzele particulare ale schimbarilor corpurilor sunt toate cuprinse in aceeasi regula.

Descartes caracterizeaza lucrurile individuale prin caracteristici concret-sensibile, pe care Locke le va numi „calitati secundare”: lumina, culori, gusturi, mirosuri, insusiri tactile. In general el considera ca varietatea ar rezulta din combinarea unor moduri ale intinderii, cum ar fi: *divizibilitatea, figura, marimea, miscarea mecanica*.

### ***Res cogitans si lumea psihica***

Spre deosebire de *res extensa*, care este unica, *res cogitans este multipla*. Astfel, Dumnezeu a creat o pluralitate de substante cugetatoare, care sunt sufletele umane individuale. In opozitie cu corpul intins si necugetator, sufletul este *cugetator si neintins.* Atat prin calitatea sa de substanta, cat si prin faptul ca este neintins, si deci indivizibil, sufletul individual este si *nemuritor*. Cele doua entitati exista independent, de sine statator. Totusi, in cursul vietii corpul si sufletul uman intretin o anumita conexiune.

Descartes intelege *continutul sufletului ca lucru cugetator,* ***cogito****-ul*, fie in sens larg, fie in sens restrans.

***In sens larg***, *res cogitans* este sufletul cu principalele sale facultati sau atribute si anume: gandirea, vointa, imaginatia si simtirea. Astfel Descartes arata ca se poate indoi cu privire la lucrurile pe care si le imagineaza sau pe care le simte, dar e cert faptul ca isi imagineaza si simte. In acest sens, al certitudinii rationale, el admite ca facultatea de a imagina „exista intr-adevar, si face parte din cugetarea mea”, la fel cum faptul de a simti nu este altul decat al cugetarii.

***In sens restrans***, Descartes sustine ca sufletul cugetator nu cuprinde simtirea si imaginatia decat ca moduri. Astfel, el considera ca actele de a simti sunt, in realitate, incerte. La fel, imaginatia depinde de lucrurile materiale, caci se exercita in legatura cu ele. Asadar, in sens restrans, sufletul cugetator este prin excelenta gandire si vointa.

Cele doua acceptii ale *cogito*-ului cartezian nu se exclud.

- Prima arata ca sufletul cuprinde doua facultati diferite.
- A doua reafirma diferentele dintre facultatile sufletesti si le accentueaza, mergand pana la a conchide ca simtirea si imaginatia sunt secundare si eliminabile din sfera cugetarii. Mai precis se sustine ca unitatea sufletului este asigurata de *primatul gandirii*, caci acesta este intrucatva prezenta si in actele sensibile si in cele imaginative.

Prin conceptia sa despre lucrul cugetator, Descartes identifica esenta sufletului cu gandirea si vointa rationala. Aceasta conceptie este *rationalist-moderata.*

- *Rationalista* prin teza primatului gandirii si vointei rationale asupra celorlalte acte psihice.
- *Moderata* Intrucat sustine ca intelegerea si dominarea rational-voluntara a diferitelor acte psihice nu sacrifica specificitatea acestora.

Descartes nu confunda insa sufletul, ca substanta, cu gandirea.

## Gnoseologia

### *Facultatile cognitive*

Descartes sustine ca principalele facultati cognitive sunt: *simturile, imaginatia, memoria, intelectul si vointa*.

**I. Simturile** au ca obiect fie corpurile externe cu calitatile lor primare (intinderi, figuri, miscari) si cele secundare (lumina, culori, gusturi), fie starile interne ale propriului corp foame, sete, dorinte). In raportul dintre simturi si obiectele lor simturile sunt pasive. Rezultatele cunoasterii prin simturi sunt *ideile sensibile*.

Tot prin simturi se si impresii placute sau neplacute.

In ceea ce priveste raportul dintre simturi si gandire, pe de o parte, Descartes considera ca facultatea de a simti este un fapt cogitativ, deoarece implica prezenta gandirii. Pe de alta parte, afirma ca facultatea de a simti este pasiva si, ca sa primeasca si sa cunoasca idei ale lucrurilor sensibile, trebuie sa existe o alta facultate de a le produce.

Putem conchide faptul ca Descartes admite faptul ca Descartes admite faptul ca intelectul este prezent in actul simtirii, dar nu pentru a produce senzatiile, ci pentru a le constientiza, transformandu-le in idei.

Relativ la gradul de veridicitate a capacitatii de a simti, Descartes admite uneori ca simturile si rezultatele lor sunt inselatoare. Totusi Descartes nu ajunge la concluzia ca ideile sensibile ar fi lipsite de orice adevar. El conchide doar ca simturile nu sunt criterii sigure pentru a cunoaste esenta lucrurilor. Dar el sustine ca, prin intermediul impresiilor placute sau neplacute, simturile au rolul de a ne instiinta, suficient de clar, despre faptul daca esenta lucrurilor ne foloseste sau ne dauneaza.

**II. Memoria** este facultatea care conserva ideile.

**III. Imaginatia** este o aplicare a facultatii de cunoastere la un corp prezent ei in chip intim si, prin urmare, existent., deci se exercita prin lucrurile corporale.

Imaginatia are ca obiect atat aspectul cantitativ al lucrurilor, cat si calitatile „secundare” (culori, sunete, gusturi) sau starile interne ale corpului. Calitatile primare sunt imaginate mai distinct decat insusirile sensibile.

*Fantezia* poate sa schimbe ideile in mod diferit, alcatuind altele noi. Ea poate crea forme neobisnuite din elemente generale reale (sirene, satiri).

Actul de a imagina este, ca si cel de a simti, un act cogitativ. Imaginatia presupune inteligenta sau gandirea, dar se deosebeste de inteligenta pura prin faptul ca intuieste, prin ascutimea mintii, laturile acelei figuri ca si cum ar fi prezente. De exemplu un kilogon poate fi gandit, dar nu poate fi imaginat.

Relativ la valoarea de adevar a puterii de a imagina, Descartes afirma ca nici imaginatia, nici simturile nu ne-ar putea oferi certitudini asupra unui lucru, daca n-ar interveni intelectul

Spre deosebire de simturi, imaginatia poate sa ne ridice la o cunoastere mai inalta, intrucat examineaza lucrurile sub aspectele lor cantitative.

**IV. Inteligenta** este numita si ratiune, intelect, minte, gandire, fiind aceeasi la toti oamenii. Poate avea ca *obiect* latura corporala a unui obiect si, aici are nevoie de aportul imaginatiei si, implicit de cel al simturilor sau a memoriei (este numit „vedere” sau „atingere”.

Dar intelectul poate analiza un obiect si independent de latura sa corporala. In acest caz, spiritul priveste una din ideile care se afla in sine insusi.

Ca valoare de adevar, intelectul ofera cea mai desavarsita cunoastere. Descartes exemplifica superioritatea mintii in raport cu simturile si imaginatia prin felul in care cunoastem o bucata de ceara scoasa din stup. *Mai intai, prin simturi* percepem diferitele ei insusiri sensibile. *In al doilea rand, prin imaginatie*, ne inchipuim ca bucata de ceara se caracterizeaza si prin alte aspecte cum ar fi cele de corp intins, flexibil, schimbator. *In al treilea rand* perceptia ei devine o inspectie a mintii singure. Aceasta inspectie, care era confuza si obscura la inceput, cand se folosea doar de simturi, dar este calara si limpede acum, cand mintea singura urmareste din ce este alcatuit lucrul.

Descartes sustine ca, pentru spirit, cea mai evidenta cunoastere este a spiritului insusi.

Descartes distinge doua modalitati cognitive ale intelectului: *intuitia* si *deductia*.

***A. Intuitia***

In general un act intuitiv este *spontan, imediat. Intuitia intelectuala* de tip cartezian difera de intuitia senzoriala atat prin *mijlocul cognitiv* propus, cat si prin *obiectul* sau. Intuitia intelectuala este un act prin care *intelectul* surprinde spontan specificul obiectului de cunoscut ca obiect al gandirii, asadar ca obiect gandit. Ca viziune anterioara este mai profunda si mai convingatoare decat perceptia senzoriala.

Este adevarat ca, prin intuitie intelectuala, Descartes intelege atat actul intelectual spontan, *cat si rezultatul* acestui act. Ca act, intuitia este legata de subiectul intelectual, este *un pol subiectiv*, iar ca rezultat, ea este obiectul ca obiect gandit, intuit, este *polul obiectiv* pus sau constituit de polul subiectiv, de subiect.

*Obiectele* intuitiilor sau *intuitiile ca obiecte*, ca rezultate, *sunt naturi simple* in sensul ca sunt cunostinte indecompozabile. De aceea, cunostintele intuitive sunt principii, adica idei fundamentale din care deriva altele. Astfel sunt ideile privind existenta propriului eu, existenta lui Dumnezeu, ideea cauzalitatii etc.

***B. Deductia carteziana***

Numita si inductie matematica este o modalitate dependenta de intuitie. Ea completeaza intuitia, intrucat din ideile fundamentale sunt intuitive, care au ca obiect naturile simple, deriva noi adevaruri.

Ca modalitate de a descoperi ceva nou, deductia carteziana este opusa deductiei silogistice. Prin silogism nu se obtine un adevar nou, ci doar se aplica un adevar general la un caz particular. in schimb Descartes considera ca adevarurile intuitive de la care se pleaca sugereaza noi adevaruri.

Deductia carteziana are un caracter innoitor pentru ca ea este, de fapt, una de tip intuitiv. Ea leaga de adevarurile prime noi adevaruri, care, desi sugerate de primele, nu deriva din ele in mod silogistic ci necesita noi acte intuitive. Astfel, deductia extinde lumina adevarurilor prime asupra celor derivate si o sporeste. Aceasta modalitate este *deductiva* pentru ca presupune succesiune si miscare si, totodata, este *intuitiv-deductiva* intrucat se prezinta ca o succesiune de intuitii.

**V. Vointa** este o alta facultate care concura la procesul cognitiv. Ea este legata, pe de o parte, de simturi si, deci, de ideile sensibile, iar, pe de alta parte, de inteligenta, deci de ideile intuitiv-deductive indubitabile. Fata de simturi, care sunt pasive, sau fata de intelect, care este nu numai spontan ci si pasiv, contemplativ, vointa este un factor activ.

Vointa este indispensabila adevarului, caci ea este cea care isi da asentimentul diferitelor cunostinte. Ca rationalist, Descartes a considerat ca izvorul adevarului il constituie gandirea, dar gandirea aprobata de vointa fiecaruia.

Vointa este si cauza erorii prin faptul ca, fiind mai intinsa decat ratiunea, il determina pe om sa se pronunte si asupra unor lucruri pe care nu le cunoaste.

***Natura si criteriul adevarului*** 39271jvf72ixm9y

Descartes a conchis ca, pentru a gasi un adevar absolut indubitabil, trebuie sa presupuna ca si intelectul (ratiunea) il poate insela (din cauza unui geniu rau).

Plecand de la indoiala generalizata, Descartes a descoperit ca primul adevar de neclintit este cel privind existenta propriului eu: *"Gandesc, deci exist"*. Formulata dintr-o fraza cuprinzand conjunctia *deci*, formula a lasat impresia ca ar fi concluzia unei *entimeme*, adica a unui rationament prescurtat. In realitate este vorba de o intuitie, nu de o entimema. Plecand de la faptul ca se indoieste, Descartes a constientizat imediat faptul ca gandeste, iar gandul ca gandeste l-a implicat imediat in acela ca exista ca suflet ganditor.

Din examinarea enuntului „Gandesc, deci exist", sau „Eu sunt, eu exist", Descartes desprinde caracteristicile propozitiei adevarate. El afirma ca lucrurile pe care le percepem clare si distincte sunt toate adevarate si retine ca insusiri ale cunostintei veridice *claritatea* (limpezimea) si *distinctia*. cele doua caracteristici formeaza impreuna *evidenta*.

Este calara cunostinta definita prin suficiente note pentru a ne putea permite recunoasterea obiectului la care se refera si distincta atunci cand contine note specifice prin care se delimiteaza de alte cunostinte similare. regula evidentei este un criteriu necesar, dar nu si suficient. *Necesar*, deoarece pentru a fi adevarata ideea trebuie definita corect. *Nu este suficient* pentru ca o idee poate fi bine delimitata de altele, dar nu si adevarata. Spunem ca evidenta este un *criteriu intralogic* al adevarului intrucat presupune raportarea cunostintei testate nu numai la alte cunostinte inrudite. Criteriul intralogic trebuie completat cu unul *extralogic* care sa permita iesirea din sfera subiectivitatii pure si raportarea cunostintei la obiectul desemnat.

Descartes distinge intre o *falsitate propriu-zisa sau formala* si o *falsitate materiala*. El considera ca falsitatea formala nu se poate gasi decat in judecati. Ideile, considerate in sine, neraportate le altceva nu sunt false formal, ele fiind moduri ale cugetarii. In idei exista o anumita falsitate materiala cand infatiseaza ceea ce nu este ca fiind. Rezulta ca, asa cum eroarea poate fi nu numai formala, ci si materiala, tot asa exista atat un adevar formal (dat de evidenta), cat si unul material (dat de corespondenta).

In ceea ce priveste criteriul adevarului, Descartes afirma textual ca „adevarul nu este sigur decat datorita faptului ca Dumnezeu este sau nu exista si ca el este o fiinta perfecta iar tot ceea ce este in noi vine de la el.

In gnoseologia sa Descartes nu are in vedere pe Dumnezeu in sens religios. Ideea de Dumnezeu este ideea inlantuirii existentei, in care tot ce trebuie sa aiba realitate trebuie, in mod necesar, sa isi poata gasi loc.

***Argumente privind existenta lui Dumnezeu***

In Discurs el aduce trei argumente privind existenta lui Dumnezeu:

1. Proba prin existenta in noi a ideii de fiinta perfecta.
2. Proba prin existenta noastra ca fiinte imperfecte.
3. Argumentul ontologic.

In *Meditatii*... Descartes pleaca in realizarea celor trei demonstratii de la urmatoarele propozitii explicite:

a. ideile nu difera intre ele ca moduri ale cugetarii ci pentru ca infatiseaza lucruri deosebite;
b. in cauza eficienta si totala trebuie sa se afle tot atata desavarsire cat exista si in efectul ei;
c. un lucru nu poate izvori din nimic;
d. un lucru mai desavarsit (care cuprinde in el mai multa realitate) nu poate iesi din ceva mai putin desavarsit.

Aplicand aceste presupozitii la analiza ideilor, Descartes sustine ca ideea provenita de la un lucru contine in sine o realitate gandita. El conchide ca aceasta realitate trebuie sa fie continuta in chip formal (actual) sau eminent in cauza acelei idei.

I. **In prima proba privind existenta lui Dumnezeu** Descartes pleaca de la faptul ca in noi exista ideea de fiinta perfecta, in raport cu care noi o avem pe aceea despre propria noastra fiinta imperfecta. El argumenteaza ca diferitele note asupra ideii de Dumnezeu nu isi au sursa in cugetarea specific umana. Astfel, *un prim argument* este acela ca ideea de Dumnezeu cuprinde in sine ideea de *substanta infinita. Un alt argument* este acela ca ideea de Dumnezeu cuprinde in sine *ideea de desavarsire in act.*
II. **In cea de a doua proba a existentei lui Dumnezeu,** *in Discurs*, se pleaca de la faptul ca fiinta noastra imperfecta cunoaste unele desavarsiri pe care nu le are. Se conchide ca exista o fiinta desavarsita de la care am dobandit tot ceea ce avem. In cea de *a treia Meditatie* se argumenteaza nu numai ca nu provenim din noi insine, dar ca nici nu am fost creati ca fiinte cugetatoare de catre parinti, nici de catre o fiinta mai putin desavarsita decat Dumnezeu.
III. **A treia proba, *argumentul ontologic*,** desprinde urmatoarea structura generala a argumentului ontologic de tip cartezian:
    e. eu am ideea (conceptul) de fiinta perfecta;

f. in conceptul de fiinta perfecta este cuprinsa (gandita) proprietatea existentei;
g. in concluzie fiinta perfecta (Dumnezeu) exista.

Premisele de la care pleaca cele trei demonstratii carteziene comporta insa unele obiectii:

1. Supozitia ontologica potrivit careia superiorul nu poate proveni din inferior , este, cel putin din perspectiva evolutionista, precara.
2. Chiar daca toate presupozitiile carteziene ar fi veridice, ele nu pot fi aplicate nerestrictiv la analiza originii cunostintelor.

In ceea ce priveste argumentul ontologic, acesta contine eroarea, sesizata de Kant, de a trece ilicit de la planul logic la cel extralogic, de la gandul ca fiinta perfecta exista, la faptul real ca ea chiar exista cu adevarat, fara a aduce insa vreo proba in acest sens.

Este de observat faptul ca Descartes este adeptul unei teologii pozitive, care isi elaboreaza ideile despre Dumnezeu plecand de la cunostintele despre diferitele calitati umane, pe care le divinizeaza prin faptul ca le concepe la modul superlativ, ca atribute desavarsite. Am zice ca o asemenea cunoastere presupune un proces de idealizare, iar rezultatul la care se ajunge este un concept ideal.

## Metoda intuitiv-deductiva de tip matematic

### *Necesitatea unei metode*

Considerand ca ratiunea umana este, in fondul ei, universala, Descartes a conchis ca diversitatea opiniilor in unele si aceleasi probleme provin doar de la faptul ca „gandirea urmeaza cai diferite”.

El observa ca exista doua feluri de spirite:

1. Unele care se cred mai capabile decat sunt si se pripesc in judecatile lor.
2. Altele care au atata ratiune si modestie, incat urmaresc, mai curand, parerile altora.

Ca si Bacon el era nemultumit de metoda scolastica, silogistica, intrucat ea pleca de la premise speculative si nu reusea sa aduca ceva nou.

***Premisele metodei carteziene***

Dupa cum s-a mai spus, Descartes a cautat adevarul in carti, in viata si in sine.

In elaborarea metodei sale de a cauta adevarul in sine, a fost influentat de modalitatile practicate de logica si, mai ales, de geometrie si algebra.

Dar cele trei discipline contineau anumite dezavantaje, pe care Descartes a incercat sa le inlature. *Logica*, pe langa faptul ca opera cu silogisme si reguli prin care nu se obtineau noi adevaruri, obisnuia sa combine cunostinte facand abstractie de valoarea lor de adevar. *Geometria* se limita doar la figuri si, drept urmare, folosea mult imaginatia, obosind intelectul. *Algebra* continea prea multe reguli si cifre.

Descartes conchide ca, pentru a mentine avantajele celor trei discipline, metoda pe care o va urma nu trebuia sa contina prea multe reguli. Initial, in *Regulae…*, a enuntat 21 din care a tratat 18. In *Discurs…* le va reduce la 4 reguli fundamentale.

Metoda sa este interpretata de obicei ca o metoda de inspiratie matematica, extinsa asupra celorlalte stiinte. De fapt, metoda sa este inspirata de operatiile fundamentale ale gandirii puse in evidenta de logica.

***Regulile metodei carteziene si caracterul lor intuitiv-deductiv.***

Metoda carteziana cuprinde doua tipuri de reguli: *capitale* si *secundare (auxiliare)*.

***Regulile capitale*** sunt in numar de patru:

1. A nu accepta niciodata un lucru ca adevarat, daca nu apare astfel in mod evident.
2. A imparti fiecare problema analizata in cate fragmente ar fi posibil si necesar pentru a fi cat mai bine rezolvate.
3. A conduce in ordine gandurile, incepand cu cele mai simple si mai usor de recunoscut pentru a se ridica, treptat, la cele mai complexe.
4. A face peste tot enumerari complete si revizuiri generale pentru a exista siguranta ca nu s-a omis nimic.

In literatura exegetica, regulile amintite sunt numite in ordine: *evidenta, analiza, sinteza, enumerarea.*

I. ***Evidenta*** indica intotdeauna regula generala de recunoastere a adevarului.

II. ***Analiza*** este procedeul prin care vom reduce treptat propozitiile complicate si obscure la altele mai simple . Regula analizei nu reclama, cum s-ar parea o trecere de la ideea generala, mai confuza, la idei mai particulare, ci inseamna trecerea de la o idee complexa la ideile mai simple componente. De aceea, derivarea analitica a unei idei din alta este de tip intuitiv. Analiza presupune divizarea problemelor complexe: problema trebuie eliberata de orice complicatie superflua si apoi poate fi divizata in probleme mai simple, care se pot considera separat. Prin analiza se pot afla cauzele plecand de la efecte, caci ea indica dependenta efectelor de cauzele lor.

III. ***Sinteza*** presupune drumul invers analizei: de la simplu la complex. Ea nu presupune un drum de la particular la general, deoarece ideile simple si ideea complexa se situeaza in acelasi plan de generalitate. Descartes numeste *absolute* lucrurile de la care pleaca, in ordinea deductiei, si *relative* pe cele care urmeaza sa fie deduse. Ca absolute, el exemplifica „orice este considerat independent, cauza, simplu, universal, unu, egal" iar ca relative „ceea ce se cheama dependent, efect, complex, individual, multiplu, inegal", depinzand de punctul de vedere din care sunt considerate lucrurile. Ordinea presupusa de regula sintezei necesita un aranjament al ideilor care sa respecte ordinea fireasca a lucrurilor sub o anumita consideratie.

IV. ***Enumerarea*** numita si ***inductie*** intervine atat in analiza cat si in sinteza. In cazurile mai complexe, de succesiuni a unor multiple elemente, este nevoie de gruparea acestora printr-o enumerare completa, astfel incat sa se poata cuprinde, prin intuitii succesive, fiecare treapta si lucrurile situate pe fiecare nivel.

***Regulile secundare*** ale metodei carteziene sunt expuse in *Regulae…* de la VIII la XII. Ele se refera, in ordine, la *obiectul* care limiteaza aplicarea regulilor capitale, la intelect, care poate fi antrenat prin diferite exercitii si la alte facultati ajutatoare.

**Regula a VIII-a** Daca utilizarea procedeelor capitale nu da rezultate, trebuie sa ne oprim pentru ca ne aflam in fata a ceva care depaseste orice limita a ingeniului uman.

**Regula a IX-a** Perspicacitatea intelectului poate spori prin mici exercitii prin care sa fie cuprinse cu mintea deodata lucruri mai putine si mai usoare.

**Regula a X-a** Sagacitatea (puterea intelectului de a deduce unele lucruri din altele)poate fi cultivata prin formarea obisnuintei de a urma artele mai usoare si mai simple si care presupun mai multa ordine si prin exercitiile aritmetice.

**Regula a XI-a** Sa ne apropiem cat mai mult de enumerarea de intuitie prin formarea obisnuintei de a parcurge mai multe propozitii derivate din altele mai simple prin miscarea continua a gandirii si prin conceperea distincta a mai multor lucruri deodata.

**Regula a XII-a** Intelectul trebuie sa se ajute de imaginatie, simturi si memorie fie pentru a putea intui naturile simple, fie pentru a gasi ceva necunoscut prin compararea sa cu cava cunoscut.

***Indoiala radicala si justificarea sa metafizica.***

Descartes si-a elaborat metoda si chiar a aplicat-o in matematica fara sa supuna unei critici radicale orice cunoastere. Pentru a fi sigur ca metoda sa poate fi extinsa asupra oricarei stiinte, era necesar sa realizeze o critica radicala oricarei cunoasteri, spre a vedea daca exista un adevar de nezdruncinat. Acesta va putea servi ca fundament al oricarui adevar si ca justificare a metodei sale. Acest adevar va fi acela despre existenta propriului eu cugetator.

Indoiala radicala va fi insa ce practicata de Descartes dupa elaborarea metodei.

Indoiala metodologica este un act logic, de negatie, care presupune ca orice cunostinta este falsa. Este indoiala practica, voluntara, si diferita de indoiala pur teoretica. Ca atare, ea a fost pusa in legatura cu doctrina liberului arbitru.

Indoiala carteziana ramane una *metodica*, *provizorie*. Descartes pleaca de la indoiala pentru a ajunge la un adevar cert. de aceea, demersul sau dubitativ incepe asemenea unui rationament prin absurd: pentru a descoperi ca ceva este cert, presupune ca nimic nu este cert.

Desi Descartes isi incepe indoiala sa radicala printr-o reducere la absurd, totusi el procedeaza mai departe intuitiv, nu deductiv.

Conform unui rationament prin absurd, desfasurarea ideilor ar fi urmatoarea:

– trebuie gasit ceva cert;

– presupunem ca nimic nu este cert (=totul este fals);

– presupozitia ca totul este fals trebuie respinsa, intrucat cade in propria sa sfera, adica in sfera lui „totul este fals”.

Pe Descartes il intereseaza insa precizarea concreta a acestui cava cert. De aceea el renunta la rationamentul prin absurd si trece la *constatarea* (intuitia) ca prin afirmarea ca totul este fals a constituit deja o *existenta*. Deci propozitia „totul este fals” luata ca *reflectare* este negata de aceeasi propozitie luata ca *obiect* al reflectarii. De aceea la Descartes trecerea de la propozitia „nimic nu este cert” la propozitia ”este ceva cert” nu este un act deductiv, ci unul de tip intuitiv.

In continuare, intrucat indoiala inseamna cugetare, iar cugetarea presupune un subiect cogitativ, Descartes realizeaza si intuitia *sum, ergo Deus est*.

Descartes trece intuitiv de la un concept la altul, conform conceptului ca intre ele exista o legatura *necesara* in sensul ca este un concept *intim implicat* in celalalt.

In intuitia existentei eului cugetator si in intuitia existentei lui Dumnezeu, Descartes comite doua greseli:

1. Afirma nu numai existenta, ci si natura acestuia, si anume o natura spirituala.
2. Afirma nu numai existenta infinitului, ci si natura acestuia, si anume aceea divina.

In ce priveste cele doua greseli cuprinse in cele doua intuitii carteziene de baza, acestea se explica prin faptul ca, procedand intuitiv, Descartes scoate din ideea de *eu* si din cea de *fiinta infinita* ceea ce nu exista in ele prin definitia lor logic-formala, dar se afla in conjunctie cu ele potrivit mentalitatii timpului sau. si anume conceptia substantiala a eului si, respectiv, ideea ca fiinta infinita este aceeasi cu Fiinta divina.

## Conceptia despre om

### *Natura umana*

Descartes caracterizeaza omul ca fiinta duala: corporala si cogitativa, dar il defineste ca *lucru care cugeta*. El considera ca eul cugetator include gandirea, vointa, precum si actul de a simti si cel de a imagina. Descartes *defineste eul cugetator prin gandire*, considerand ca acesta conditioneaza ideile sensibile si actele voluntare. *Eul cugetator este independent* in masura in care a simti si a imagina apartin eului ca virtualitati sau posibilitati care se raporteaza la corp si la cea ce este corporal atunci cand se exercita efectiv si trec de la potenta in act.

La om, sufletul si trupul exista si sunt strans unite, ca si cum ar forma un singur lucru. Potrivit lui Descartes legatura dintre sufletul rational-volitiv si corpul

lipsit de ratiune si vointa este intermediata, in dublul sens, de asa-zisul suflet animal (senzitiv).

Potrivit conceptiei carteziene, trupul necugetator si sufletul cugetator se pot conditiona sau se pot cauza unul pe celalalt,dar nici unul dintre ele nu poate determina natura celuilalt.

***Libertatea umana***

**A. Libertatea interioara**

Libertatea interioara priveste raportul vointei cu celelalte facultati subiective. Descartes considera ca vointa poate fi si „miscata” de judecati si pasiuni, dar poate fi si autonoma si imperativa in raport cu acestea.

**1.** In ceea ce priveste *judecatile*, cele adevarate sunt cele care influenteaza vointa sa consimta asupra veridicitatii lor. Dar vointa ramane libera, caci puterea deciziei, adica, in acest caz, hotararea de a-si da sau nu asentimentul cunostintelor respective, ii apartine. Asa cum se exprima Descartes, eu cred ceea ce vad, dar vad numai ceea ce privesc si privesc numai ceea ce vreau.

In plan cogitativ, libertatea vointei intervine numai in raport cu judecatile, nu si cu ideile. Judecatile sunt acte voluntare, pentru ca presupun actiunea liber-consimtita de a lega o notiune-predicat de o alta notiune-subiect. De acea si certitudinea asupra adevarului unui act judicativ presupune consimtirea libera la raporturile pe care mintea le gandeste in judecata respectiva.

In cazul in care vointa se extinde mai mult decat intelectul, ea conduce nu doar la greseli, ci si la o libertate neautentica.

**2.** In raport cu *pasiunile*, vointa poate fin influentata de ele, dar are si datoria de a le stapani. pasiunile tin de sufletul senzitiv, pentru ca se formeaza in stransa legatura cu perceptiile lucrurilor sensibile. *Pasiunile sufletului* sunt definite ca „perceptii sau emotii ale sufletului care sunt raportate in mod special la suflet si sunt cauzate, intretinute si intarite printr-o anumita miscare a spiritelor”. Prin aceasta nu se intelege ceva spiritual, ci niste particule fine ale sangelui, cu rol de transport al senzatiilor.

Descartes sustine ca vointa poate domina total pasiunile prin intermediul gandirii.

In concluzie, Descartes considera ca libertatea interioara consta in puterea vointei de a decide adevarul si de a stapani pasiunile. In ceea ce priveste pasiunile, vointa impartaseste, de regula, acele pasiuni pe care ratiunea i le prezinta ca

dezirabile. Rezulta ca vointa atinge un grad mai ridicat de libertate interioara atunci cand se aliaza cu ratiunea sau cu pasiunea justificata rational.

### B. Libertatea practica

In general, libertatea exterioara este o rasfrangere a cele interioare. In fond, omul adera voluntar la anumite idei si pasiuni in vederea actiunii sale, pentru a le traduce in fapt. Descartes considera ca adevarul eficient trebuie obtinut pe baza realitatii. Ca atare el este hotarat sa caute adevarul in marea carte a lumii si in sine. Urmand propria cale de a ajunge la adevar, el a descoperit, pe langa existenta sufletului si a lui Dumnezeu, o seama de legi pe care Dumnezeu le-a asezat in natura, si, printre ele, multe adevaruri mai folositoare.

In viziunea lui Descartes, *filosofia practica* ne sporeste libertatea fata de natura prin multiple utilitati:

**a)** prin filosofia practica putem *folosi elementele naturii* in scopuri proprii;

**b)** ne ajuta sa inventam obiecte artificiale;

**c)** ne asigura sanatatea.

Astfel, *medicina*, aratand ca spiritul depinde de temperament si de asezarea organelor in corp, ii poate face pe oameni mai increzatori si mai indemanatici, iar prin faptul ca descopera cauze si remedii, ne poate scuti de multe boli ale trupului sau ale spiritului si chiar de slabiciunile imbatranirii.

In sinteza, libertatea practica rezida in actiunea prin care omul domina natura, ascultand de ea si folosind-o in scopul sporirii propriei vieti. Ea presupune, ca si libertatea interioara, o conjunctie a vointei si a ratiunii.

### C. Libertatea morala

Descartes coreleaza libertatea morala atat cu libertatea interioara, cat si cu aceea practica. Morala carteziana este o morala a ratiunii, pentru ca afirma ca ratiunea poate trebuie sa domine pasiunea si ca adevarul implica binele. Caracterul rational conferit de Descartes libertatii morale reiese din insasi continutul rational al moralei sale provizorii, ca si din argumentele pe care le justifica.

***Prima regula*** este aceea de a respecta legile si obiceiurile din tara in care traiesti, precum si opiniile „cele mai cumpanite si mai intelepte” aplicate de concetatenii „cei mai cu judecata”.

***A doua regula*** este „de a fi cat mai ferm si mai hotarat cu putinta” in actiunile proprii, si de a urma constant opiniile acceptate atat cat ele nu inceteaza sa fie adevarate.

***A treia regula*** este de a se schimba mai degraba dorintele proprii, decat ordinea lumii.

***A patra regula*** este aceea de a folosi intreaga viata pentru desavarsirea ratiunii proprii prin cautarea adevarului.

Toate aceste reguli au un caracter rational, deoarece presupun cultivarea ratiunii.

Din normele moralei carteziene rezulta si in ce consta binele si, deci, continutul libertatii morale. Binele inseamna a te intelege cu ceilalti, a fi consecvent cu tine insuti in masura in care urmezi adevarul, a dori doar ceea ce este posibil si, mai ales, da a fi de folos celorlalti prin dobandirea de adevaruri aplicabile in practica.

Departe de a fi conservatoare si cvietista, etica „bunului simt" cartezian ii ermite omului sa fie oricat de liber si de activ, dar fara a iesi din legalitate, din reperele sacre, din ratiunea existenta in lume, adica din uzul propriei sale ratiuni.